

๗. บทขยายกิริยาในระหว่าง และประโยคแทรก

บทขยายกิริยาในระหว่าง

อาจจะเป็นบทนามศัพท์ อพยยศัพท์ กิตก์ สมาส ตัทธิศกก็ได้ อาจจะประกอบด้วย ทุติยวิภัติ ถึง สัตตมวิภัติ หนึ่งใดหนึ่งหนึ่ง เมื่อนักศึกษาแปลกิริยาในระหว่างจบแล้ว จะต้องแปลบทขยายกิริยาในระหว่างเป็นลำดับต่อไปจนกว่าจะหมดช่วงของกิริยาในระหว่างนั้น ๆ จึงจะแปลบทกิริยาในระหว่างและบทขยายช่วงต่อไป แม้ข้อความที่เป็นเลขในหรือข้อความที่อยู่ภายใน อิติ ศัพท์ทั้งหมด ที่ใช้กิริยาในระหว่างเป็นตัวเปิด ก็ถือว่าเป็นบทที่เนื่องกับกิริยาในระหว่างได้ เช่น

เอกสมิ ฆเร ชโน **ภตฺตํ** กตฺวา, **ภริยาย** กุทฺโธ (หุตฺวา), **คจฺจ ทฺวาเร** นิสีทาติ วตฺวา, **เอกํ คพฺภํ** ปวิสิตฺวา, ทณฺฑํ คณฺหิ ฯ ที่เน้นตัวหนา คือ บทที่เนื่องกับกิริยาในระหว่าง ต้องแปลให้จบบทเหล่านั้นก่อน จึงจะแปลกิริยาในระหว่างต่อไปได้

ถ้ามีบทนามศัพท์ที่ประกอบด้วยทุติยวิภัติ แต่แปลไม่ออกสำเนียงวิภัติ เรียกว่า **กิริยาวิเสสน** เช่น สุขํ สยิตฺวา นอนแล้ว สบาย, มหารวํ รวิตฺวา ร้องแล้ว ร้องเสียงดัง บทเหล่านี้ก็ให้แปลเป็นบทขยายกิริยาในระหว่าง แม้บทขยายกิริยาของประโยคแทรก ก็เช่นเดียวกัน

๘. กิริยาคุมพากย์

เมื่อนักเรียนแปลกิริยาในระหว่าง บทที่เกี่ยวกับกิริยาในระหว่าง และประโยคแทรก จนหมดแล้ว ก็แปลกิริยาคุมพากย์ต่อไป

กิริยาคุมพากย์ คือ กิริยาที่เป็นส่วนสำคัญของข้อความนั้น ๆ หรือ กิริยาที่เกิดขึ้นเป็นตัวสุดท้ายของข้อความนั้นๆ กิริยาคุมพากย์ มีดังนี้

๑. กิริยาอาชยาต ทั้งหมด เป็นกิริยาคุมพากย์ต้องมี วจนะ บุรุษ เหมือนกับประธาน ยกเว้น ภาววาจก ที่กำหนดให้เฉพาะ เต เท่านั้น ประธานจะเป็น วจนะ หรือ บุรุษ อะไรก็ได้ (ดูกิริยาคุมพากย์ จากบทที่ ๑ เพิ่มเติมด้วย)

๒. กิริยากิตก์ ที่ประกอบด้วย ต อนีย ตพพปัจจัยไม่มีกิริยาอาชยาต อยู่ในประโยคนั้น และจะต้องมี ลิงคะ วจนะ วิภัติ เหมือนกับประธาน ยกเว้นภาววาจก กำหนดให้

ประกอบกริยาเป็นนปุงสกลิงค์ เอกวจนะเท่านั้น ประธานจะเป็นบุรุษหรือวจนะอะไรก็ได้ แต่ประกอบตติยาริวัติ เช่น **อมเหติ มริตพพํ, ตุมเหติ อปฺมตฺเตติ ภวิตพพํ** อมเหติ เป็น อุตตมบุรุษ พหุวจนะ, ตุมเหติ เป็น อุตตมบุรุษ พหุวจนะ แต่ มริตพพํ และ ภวิตพพํ ท่านให้ประกอบเป็นเอกวจนะ นปุงสกลิงค์ เท่านั้น (ดูกริยาคุมพากย์จากบทที่ ๑ เพิ่มเติมด้วย)

๓. ฌย ปัจจัยนามกิตก์ เช่น คารยหา ในประโยคที่ว่า เต จ ภิกขุ คารยหา หรือ ลพภา ในประโยคที่ว่า รณฺโณ อาณา อกาตุํ น ลพภา

๔. ตฺวา ปัจจัย ที่ใช้เป็นกริยาคุมพากย์ประโยคกริยาประธานนัย (ให้นักเรียนดูลักษณะของประธานนัยในการแปลดูนาทีปัจจัยในบทที่ ๓)

๕. บทินิบาตบางตัว เช่น สกกา อาจ, อลํ ควร, ลพภา พิงได้, อตฺถิ มีอยู่ บทเหล่านี้เป็นอภัยยศัพท์จำพวกนิบาตลงในอรรณพฐมาวิวัติ

อตฺถิ มีอยู่, ย่อมมี

รูปสัทธินันเป็นคัมภีร์บาลีไวยากรณ์สายกัจจายนะ แสดงไว้ในศัพท์จำพวกเนปาติกบท ว่า **อตฺถิ สกกา ลพภาอิจฺเจเต ปรมายํ** ศัพท์นี้ คือ อตฺถิ สกกา, ลพภา เป็นปฐมาวิวัติ^๑ (สกกา และ ลพภา ดูอธิบายในบทที่ ๓)

เฉพาะ **อตฺถิ** ศัพท์ นี้ มีรูปเหมือนกับ **อตฺถิ (อส + อ + ติ)** อาขยาต จึงมีอาจารย์หลายท่าน และหลายสำนักได้เรียนได้สอนกันว่า อตฺถิ อาขยาตนั้น เป็นกริยาพิเศษสามารถเข้ากับประธานที่เป็นพหุวจนะได้และย่อเข้าเป็นสมาสได้ เช่น **อตฺถิภาโว, นตฺถิปปุโว** และยังทักท้ออีกว่า อาขยาต ใช้เป็นประธานได้ด้วย พึงทราบว่า **เป็นความเข้าใจผิดเรื่องไวยากรณ์** เพราะอาขยาตไม่สามารถย่อเข้าเป็นสมาสได้ และ ไม่ใช่เป็นนามนาม ซึ่งหลักการที่ถูกต้องนั้น อตฺถิ ที่มีประธานเป็นพหุวจนะ ก็คือ อตฺถิในรูปของสมาส (อตฺถิภาโว, นตฺถิปปุโว) ก็คือ เป็น **อตฺถิ นิบาต กริยา**

ดังนั้น ขอให้นักเรียนเข้าใจว่า เมื่อพบ **อตฺถิ** และ **นตฺถิ** ใช้เป็นกริยาคุมพากย์ และมีประธานเป็นเอกวจนะพึงทราบว่า **อตฺถิ และ นตฺถิ นั้นเป็น อาขยาต** แต่พบ **อตฺถิ**

๑. กัจจายนะ ฉบับวัดท่ามะโอ หน้า ๑๐๗.

หรือ นตฺถิ ในข้อความใดก็ตาม **ย่อเป็นสมาสก็ดี เป็นกิริยาคุมพากย์ในข้อความที่มีประธานเป็นพหูวนะก็ดี พึงทราบว่า อตฺถิ นตฺถิ เป็นนิบาตกิริยา** ลงในอรรถปฐมาวิภัติ มีประธานเป็นพหูวนะได้ และใช้เป็นกิริยาบทคุมพากย์ได้ เรียกชื่อว่า นิบาตกิริยาตตฺวาจก (นตฺถิ สำเร็จมาจากการสนธิ น + อตฺถิ)

เมื่อ อตฺถิ เป็นนิบาต นักเรียนจึงไม่ต้องสงสัยว่า มีรูปสำเร็จ มาจากธาตุ วิภัติ ปัจจุบัน อะไร เพราะเป็นอภัยศัพท์ รูปเดิมเป็นอย่างไร ก็คงอยู่อย่างนั้น เพราะมีตำราหลายเล่ม อาจารย์หลายสำนักที่สอนนักเรียนว่า อตฺถิ อาขยต มีอำนาจพิเศษ คุมพากย์ได้ทั้งเอกวนะ และ พหูวนะ พึงทราบว่า ตำราเล่มนั้นผิด อาจารย์ท่านนั้น เข้าใจเรื่องไวยากรณ์คลาดเคลื่อน (ให้นักเรียนดูเพิ่มเติมหลักการแปล สกฺกา, ลพฺภา, และ อลฺ ที่มียู่ในหนังสือเล่มนี้แล้ว)

๙. บทขยายกิริยาคุมพากย์

อาจเป็นบทนามศัพท์ อภัยศัพท์ กิตก์ สมาส ตัทธิต ก็ได้ อาจจะประกอบด้วย ทุตฺติยาวิภัติ ถึง สัตตมีวิภัติ ก็ได้ และส่วนมาก มักจะเรียงอยู่หน้ากิริยาคุมพากย์ หรือข้อความภายใน อิติ ศัพท์ ทั้งหมดที่ทำหน้าที่ขยายกิริยาคุมพากย์ ถือว่าเป็นบทที่เนื่องกับกิริยาคุมพากย์

